

Amikor, nagyjából egy évvel ezelőtt belefogtunk a 2022-es *Társadalmi Riport* szerkesztésébe, azt hittük, ez egy szokásos év lesz, szokásos cikkekkel. Arra gondoltunk most nagyobb hangsúlyt helyezhetünk majd olyan, a magyar társadalom szemszögéből hosszabb távú témákra is, mint a társadalom szerkezetének, mobilitásának alakulása, a szegénység és az egyenlőtlenség trendjei stb. Tavaly ilyenkor már kifelé jöttünk a Covid-válságból, növekedett a gazdaság, *business as usual*, gondolhattuk. Aztán nem így lett. 2021 őszén növekedésnek indult az infláció, minden korábbinál nagyobb választási költekezésbe kezdett a kormány, majd február végén Oroszország területszerző háborút indított Ukrajnában. Áprilisban választások voltak, amelyet egyszerre határoztak meg a korábbi gazdasági növekedés körülményei, a háborús fejlemények és a szimbolikus térfeleken folytatott kultúrharok (mint például a szexuális kisebbségekkel kapcsolatban indított népszavazási kampány). Később (részben a választási költekezés következményeként) európai csúcsokat döntött a fogyasztói áremelkedés, kiéleződött az ország kelet–nyugati geopolitikai térben való elhelyezkedéséről folytatott vita, Magyarországot elítélő határozatokat hozott az Európai Parlament, és a jogállamisággal kapcsolatos uniós aggodalmak miatt kondicionalitás eljárásba kezdett az Európai Bizottság. A kilátásba helyezett hatalmas forrásmegvonások érdekében a kormányzat új, elsősorban a félékek és ellensúlyok működésével, valamint a közbeszerzések korrupciós kockázataival kapcsolatos jogszabálymódosításokat kezdeményezett, de az *Előszó* írásakor még nem világos, mi lesz a kondicionalitás eljárás eredménye.

Van tehát bőven téma és kihívás a szokásos és nem szokásos elemzési területeken egyaránt, aminek az idei *Társadalmi Riport* úgy, mint eddigi 32 éves történetében, most is igyekszik megfelelni. Kötetünk nyolc részre tagolódik. Az első részben az ország gazdasági körülményeivel foglalkozunk. Ezen belül *Palócz Éva* a magyar gazdasági helyzetet elemzi két egymásra torlódott válságokkal (a Covid és az orosz–ukrán háború) kontextusában. Aztán *Medve-Bálint Gergő*, *Martin József Péter* és *Nagy Gabriella* tekinti át azt, amit az uniós források magyarországi hasznosulásáról és az EU-támogatások elosztásának mechanizmusairól tudhatunk. *Gábos András* és *Tomka Zsófia* nemzetközi összehasonlításban mutatja be a minimumjövedelem-ellátások szintjének alakulását 2009 és 2017 között. *Hegedűs József* és *Székely Judit* cikke azt elemzi, hogyan

mozogtak a lakásarak, a jövedelmek és miképpen alakultak a lakáspiac területi egyenlőtlenségei Magyarországon.

A második rész a demográfiai helyzet alakulásával foglalkozik. *Spéder Zsolt és Murinkó Livia* azt elemzik, hogy az 1980-as évek óta növekedtek-e a termékenységi arányok a masszív családpolitikai intézkedések nyomán. *Veroszta Zsuzsanna* annak a vizsgálatsorozatnak az első eredményeit mutatja be, amelyben a KSH Népeségtudományi Kutatóintézete évről évre nyomon követi az 2018-ban született gyermekek kohorszáának sorsát, életkörülményeinek változását. *Erát Dávid* írása azzal foglalkozik, hogy a magyar népességen belül hosszú távon hogyan alakultak a párválasztás mintázatai.

Mind a gazdasági, mind pedig a demográfiai folyamatok erősen meghatározzák a társadalom szerkezetének és mobilitásának kereteit. Ez utóbbi témát vizsgálja a kötet harmadik része. A tanulmányok zöme hosszú távú (általában negyven éves) folyamatokat elemez. *Huszár Ákos* az osztályszerkezet és a jövedelemeloszlás kapcsolatát vizsgálja. *Erát Dávid, Huszár Ákos és Füzér Katalin* a partnerszelekció és az iskolai mobilitás összefüggéseit, *Antal-Fekete Emese és Lőrincz Borbála* viszont az iskolarendszer változásainak a társadalmi mobilitással kapcsolatos vetületeit elemzi. Szintén a mobilitásra gyakorolt hatás áll *Horváth Vera* írásának, aki a lakás mint vagyontárgy szerepét elemzi, és *Medgyesi Márton* tanulmányának a középpontjában is, aki a generációk közötti vagyontranszferek alakulását vizsgálja Magyarországon és európai összehasonlításban.

A kötet negyedik része a szociális helyzettel, szegénységgel és egyenlőtlenségekkel foglalkozik. *Gábos András és Tátrai Annamária* azt vizsgálja, hogy mennyire térnek el a szegénységi trendek akkor, ha magasabb vagy alacsonyabb szegénységi küszöböt használunk. Vagyis: mennyire alakult másképpen a nagyon szegények helyzete és összetétele azokéhoz képest, akiket egy magasabb szegénységi küszöbkel azonosítottak. Egy másik írásában *Tátrai Annamária* sok különböző forrásból származó és egymástól eltérő aggregáltági szintű adatok területi összekapcsolásával, egy Magyarországon még nem alkalmazott eljárással készült kistérségi becsléseit mutatja be a jövedelmi szegénység és az anyagi depriváció nagyságára vonatkozóan. *Csathó Ábel és Medgyesi Márton* viszont azt vizsgálják meg, hogy kifejezetten a városi népekségeksben milyen a fiatalok helyzete a helyi gazdasági fejlettség és társadalompolitika kontextusában.

Mint említettük, 2022 azt is magával hozta, hogy két egymástól független válság egymásra torlódásával kellett szembenéznünk. Ennek az összetorlódásnak a gazdasági hatásait tekintette át az első rész, a társadalmi hatásokkal foglalkoznak az ötödik rész írásai. A pandémia iskolabezárásokkal járt, aminek a gyermekek oktatására gyakorolt hatása nagyban függött a digitális oktatásra való felkészültség egyenlőtlenségeitől, és természetesen a tanárok és az iskolák

felkészültségétől, valamint elkötelezettségétől is. Ezt a témát *Lannert Judit* elemzéséből ismerhetjük meg alaposabban. A Covid-járvány mortalitásra gyakorolt hatása az elmúlt időszak leginkább felszínen levő kérdését jelentették, de valódi megbízható és összehasonlítható adatok csak a *Társadalmi Riport* készüléseinek periódusában váltak elérhetővé. *Bálint Lajos* éppen ezen adatok alapján elemzi a Covid-halandóság demográfiai ismérveit Magyarországon.

Az orosz agresszió által kiváltott menekültválság folyamatos magyarországi hatásainak és a menekültek segítésének elemzése – *Tóth Judit és Bernát Anikó* tollából – azért is fontos, mert a magyar népességre 2015-ben rászakadt nemzetközi menekültválság politikai kezelése után fontos kérdés volt, hogy miképpen reagál a magyar lakosság, a magyar állam és a különböző segélyszervezetek arra az új helyzetre, hogy most mi válunk szomszédos, „első biztonságos országgá”, szemben a 2015-ös Szíriából érkező menekülthullám kibocsátó régióival.

Ha valaki annak az okát keresi, hogy miért alakult úgy a 2022-es parlamenti választások eredménye, ahogy alakult, minden bizonnyal az összes eddigi fejezet hozzá tud valamit tenni a kép teljességéhez. A gazdasági helyzet, a társadalmi mobilitás tendenciái, az egymásra rakódó válságsoffok, és azok kormányzati kezelése, illetve e témáknak a közpolitikai vitákban, kormánypárti és ellenzéki kampányokban történő reprezentációja mind hozzájárult ahhoz, hogy 2022-ben a kormánypártok ismét erős, kétharmados győzelmet arattak. Mindezt a folyamatot a nagyon jelentős média túlsúly és a kormánypárti üzenetek eljuttatásának módjai keretezték. Ezáltal – főleg az ellenzéki elemzők és a külföldi megfigyelők körében – sokan vetették fel a kérdést, hogy Magyarország illiberális demokráciája mennyiben demokrácia még. Mindazonáltal a választások után az ellenzéki térfélen is jelentős önvizsgálati folyamatok indultak el, amelyeknek nem látni még a végkifejletét. Mindenesetre a választási eredmények meglepetésszerűsége, amiről *Tóka Gábor* ír, részben következik azokból a hosszú távú trendekből, amelyeket *Mészáros József, Pintér József, Ragács Attila és Szakadát István (Syi)* elemeznek kilenc választás területi eloszlási adatainak alapján. A politikával foglalkozó hatodik részt *Róbert Péter és Susánszky Pál* elemzése gazdagítja egy újabb szemponttal: azt vizsgálják, hogy miképpen alakultak a munkaerő-piaci és a politikai részvétel összefüggései nemzetközi összehasonlításban. Végezetül, ugyanebben a részben *Tóth István György* tanulmánya egy olyan témára reflektál, ami a választások szempontjából, és várhatóan a későbbi választások szempontjából is kulcsfontosságú lesz. Nevezetesen, miközben a rendszerváltást követő időszakban a különböző nemzetközi szövetségekhez (NATO, EU) való csatlakozások idején meggyőző többség mutatkozott meg az ország transzatlanti elkötelezettsége mellett, az utóbbi években, a „keleti nyitás”, az „illiberális” fordulat az EU-bürokráciával és az Európai Parlamenttel szemben folytatott politikai küzdelmek kontextusá-

ban mindez mintha megrendült volna. A közvélemény-kutatási adatok azonban azt mutatják, hogy a nyugati orientáció, az EU-val való azonosulás ma is meggyőző többségben van, és például Oroszország megítélése Magyarországon, a többi kelet-európai országéhoz hasonlóan, sokat esett.

A lakosság érték szerkezetében csak az egyik – noha nagyon fontos – tétel a politikai választás és a pártpreferenciák alakulása. Ráadásul még a választások meghatározódásában is fontos szerepet játszanak a nem kifejezetten direkt, vagy esetleg oda egyáltalán nem illő érték választások és életforma-preferenciák. Ebben a témakörben a kötet hetedik részében *Máté-Tóth András és Rosta Gergely* a vallásosság magyarországi trendjeit mutatja be nemzetközi összehasonlításban, az 1991 és 2021 közötti időszakra fókuszálva, *Takács Judit és Szalma Ivett* a homoszexualitással kapcsolatos társadalmi attitűdöket tekinti át a 21. századi Magyarországon, *Bernát Anikó, Kozma Ágnes, Petri Gábor és Vajda Dorina* pedig a fogyatékos-sággal élő emberek jogaival és társadalmi részvételével kapcsolatos lakossági attitűdöket vizsgálják tanulmányukban.

Végezetül, a nyolcadik rész egyetlen tanulmánya szokatlan dologról szól. A *Társadalmi Riport* hagyománya az, hogy a magyar társadalom és gazdaság fontosabb jellemzőit igyekszünk nyomon követni a kötet megjelenését megelőző két évben készült legfrissebb szisztematikus, empirikus kutatások adatai alapján. Most *Kolosi Tamás és Szelényi Iván* tanulmánya több szempontból is kilóg ebből a sorból. Azt tették ugyanis, hogy kézbe vették a TÁRKI egy 2004-es tanulmányát, amelyet annak idején azért készítettünk, hogy megpróbáljuk leírni a magyar társadalom fejlődésének lehetséges forgatókönyveit a 2004–2020 közötti időszakban. Ennek a tanulmánynak az újraolvasása után írták le tapasztalataikat arról, hogy utólag mit gondolnak erről az időszakról és magáról az előrejelzésről. „Visszatekintő előzetekintésük” azért is fontos, mert egyszerre szolgál tanulságokkal a magyar társadalom EU-csatlakozása óta eltelt csaknem két évtizedről és arról is, hogy mit gondoljunk a ma ismert jövő forgatókönyveiről.

A paletta tehát nagyon széles, a lefedett kérdések köre nagyon komplex és sokszor összekapcsolódó. Úgy véljük, ezzel a széles palettával sikerült egy árnyalt képet festenünk 2022 Magyarországról. Nagyon bízunk abban, hogy mindezt az olvasók is így fogják gondolni. Kötetünk számos tanulmányának van online melléklete. Amikor arról döntöttünk, hogy a korábbi évek egyébként létező gyakorlatához képest most nagyobb arányban készítünk online mellékleteket, az vezetett bennünket, hogy terjedelmileg kezelhető nagyságú és egyben közérthető, a nem technikai képzettségű olvasók számára is hozzáférhető legyen a kötet, de ugyanakkor tartalmazza mindazt a háttérismeretet, amit a szerzők egyébként még fontosnak tartottak közölni a szakmai olvasók közönségével.

2022-ben, különösen a szomszédunkban zajló háború kitörése óta, gyorsan zajlanak az egymást követő események. Fontosnak tartjuk ezért rögzíteni, hogy a kötet kézíratait 2022 szeptemberében zártuk le. Ez mindenekelőtt a gazdasággal, a menekültválsággal és a nagyhatalmak megítélésével foglalkozó fejezetek esetében érdekes. Előfordulhatnak ugyanis olyan fordulatok, amelyekre a kötet megjelenéséig már nem tudunk reagálni: ebben a tekintetben a szerzők nem tehetnek mást, mint az olvasók megértésére hagyatkoznak.

Aki követi a *Társadalmi Riport* három évtizedes történetét, tudja, hogy a kötet finanszírozása az utóbbi tíz évben többször vett kalandos fordulatot. Mindez az idén is így volt. A januárban kezdődő előkészítés után a támogatással kapcsolatos elvi „igen” április első felében hangzott el. Ekkor el is kezdtünk dolgozni, azonban a kormányzati szerkezet átrendeződése és az ősszel bevezetett kormányzati „kifizetési stop” körülményei között többször vált kérdésessé a kötet anyagi háttere. Végül azonban minden „kiegyenesedett”: kötetünk – mint ahogy a legutóbbi is – a Belügyminisztérium Társadalmi Felzárkózásért Felelős Helyettes Államtitkársága támogatásával jelenik meg, amit köszönünk a helyettes államtitkárság munkatársainak és a gondoskodáspolitikáért felelős államtitkárnak. A kalandos történetben – mint már korábbi *Társadalmi Riportok* esetében is – elévülhetetlen szerepet játszott a Református Szeretetszolgálat és vezetője Dr. Czibere Károly, aki a nehéz időszakban is felkarolta a kötet kiadásának ügyét és biztosította, hogy a munka zavartalanul folytatódhasson. Köszönjük nekik azt, hogy segítségükkel kötetünk idén is megjelenhet e-könyvként, illetve elektronikus formában is elérhető a TÁRKI honlapján (<https://www.tarki.hu/tarsadalmi-riport>).

Szerkesztőként mindig ügyeltünk arra, hogy a *Társadalmi Riport* a magyar empirikus társadalomkutatások széles körét reprezentálja. Az idei kötet szerzőinek hetven százaléka nem a TÁRKI kutatója, ami egyben azt is jelenti, hogy a bemutatott eredmények sok más helyről, sok más intézmény kutatásaiból származnak. Reméljük, az olvasó egyetért velünk abban, hogy kötetünk, híven negyedik évtizedébe lépett sorozatunk hagyományaihoz, gazdagon árnyalt képet mutat 2022 Magyarországról.

a szerkesztők

